

PRZECIWDZIAŁANIE DEZINFORMACJI W POLSCE

Rekomendacje
systemowe

FORUM PRZECIWDZIAŁANIA DEZINFORMACJI, Warszawa, 8 grudnia 2022 r.

RAPORT

Wstęp	3
Najważniejsze rekomendacje	6
Państwo i jego instytucje	7
Regulacje prawne	9
Bezpieczeństwo narodowe	11
Przestrzeń informacyjna	13
Edukacja i wychowanie	15
Psychologia i socjologia dezinformacji	18

PRZECIWDZIAŁANIE DEZINFORMACJI W POLSCE. Rekomendacje systemowe

RAPORT

Dezinformacja jest coraz poważniejszym zagrożeniem dla demokracji. Zagrożenie to znacząco rośnie, gdy rozpoczyna się okres przedwyborczy. W Polsce wciąż nie mamy rozwiązań systemowych, które przeciwdziałałyby dezinformacji i ograniczały jej wpływ na społeczeństwo.

Przed rozpoczęciem nowego cyklu wyborczego, który w naszym kraju w 2023 roku zainaugurują wybory parlamentarne, powinny zostać wprowadzone specjalne procedury, narzędzia i mechanizmy. Dzięki nim pojawiające się w kampanii manipulacje i fałszywe doniesienia byłyby jak najszybciej ujawniane i dementowane, a ich wpływ na demokratyczne wybory zostałby zminimalizowany. Niestety, żadne specjalne procedury nie istnieją. Jesteśmy bezbronni.

Aby ten brak procedur nadrobić choć w minimalnym stopniu, a przynajmniej rozpocząć nad nim dyskusję, kilkudziesięciu ekspertów spotkało się 8 grudnia 2022 roku na Forum Przeciwdziałania Dezinformacji, zorganizowanym przez Fundację Forum Bezpieczeństwa. Pracowali oni w sześciu grupach tematycznych, czego efektem są konkretne rekomendacje dotyczące systemowego przeciwdziałania dezinformacji. Przedstawiamy je w niniejszym raporcie.

Nie mamy wątpliwości, że przyszłość demokracji jest zależna od skutecznej walki z dezinformacją. To sprawia, że nie można czekać. Autentyczne prace nad przeciwdziałaniem się temu zagrożeniu powinny rozpocząć się jak najszybciej. Pozorowane działania, mnożenie konferencji, pełnomocników i podmiotów zajmujących się fake newsami, z których żaden nie działa kompleksowo, nie rozwiązują problemu, a wręcz go potęgują, tworząc kolejny poziom chaosu w przestrzeni informacyjnej. Naszym celem jest przerwanie tej ścieżki państwowej niemocy i wskazanie, co trzeba zrobić, by przywrócić ład.

Forum Przeciwdziałania Dezinformacji było próbą wielosektorowego spojrzenia na to zagrożenie. Tylko takie podejście, łączące różne punkty widzenia i różne narzędzia zapobiegawcze, angażujące w walkę z dezinformacją obywateli, edukatorów, socjologów i psychologów, prawników, ekspertów z dziedziny bezpieczeństwa państwa i administracji, daje możliwość wypracowania systemowych rozwiązań i skutecznego przeciwstawienia się dezinformacji.

Priorytetowe środki zaradcze wobec dezinformacji można podzielić na kilka podstawowych kategorii. Do najważniejszych należą: korygowanie fałszywych informacji, zwiększanie odporności społecznej oraz przeciwdziałanie wpływowi społecznemu. Ów wpływ jest widoczny w wielu obszarach i aby go zminimalizować, państwo musi być zdolne do szybkiej analizy napływających danych oraz prowadzenia sprawnej komunikacji strategicznej i kryzysowej. Potrzebne są programy uczące krytycznego myślenia i edukujące młodzież medialnie. **Niezbędne jest również zmniejszanie podziałów społecznych i zapobieganie radykalizacji,** dezinformacja zasiewa się bowiem głównie w silnie spolaryzowanych społeczeństwach, w radykalizujących się grupach i antysystemowych ruchach, wyrastających na podłożu zasilanym przez nieufność do państwa, autorytetów czy nauki. Każdy z wymienionych elementów musi być potraktowany z należytą uwagą – zaniedbanie choćby jednego z nich znacząco osłabi skuteczność innych działań ograniczających wpływ dezinformacji.

„Jeśli chcemy żyć w państwie demokratycznym, musimy na poważnie, strategicznie i długofalowo walczyć z dezinformacją”.

„Dezinformacja sprawia, że podważone i uznane za fałszywe może być dosłownie wszystko”.

Odbudowanie zaufania publicznego, zmniejszenie istniejących podziałów i zejście z drogi prowadzącej do radykalizacji to kluczowe wyzwania dla tych polskich władz, które zdecydują się poważnie walczyć z dezinformacją.

Rzecz jasna podstawowym wymogiem będzie nieużywanie fałszywych informacji do osiągnięcia własnych celów politycznych – to warunek konieczny, a zarazem fundamentalna rekomendacja ekspercka w tym zakresie.

Walka z dezinformacją nie jest dziś tylko nośnym hasłem, powtarzaniem, ponieważ stało się modne. Jej istotą jest ocalenie wspólnoty społecznej, jaką tworzą obywatele Polski, a także odbudowanie systemu demokratycznego w naszym kraju. Dezinformacja, pochodząca ze źródeł krajowych i zewnętrznych, sączona miesiącami i latami, wprowadza chaos w przestrzeń informacyjną, w efekcie – o czym przekonujemy się zwłaszcza podczas długoterminowych sytuacji kryzysowych – znacząco oddziałuje na społeczeństwo. Zmienia postrzeganie rzeczywistości na takie, u którego podstaw leżą fałszywe dane. Uniemożliwia podejmowanie adekwatnych decyzji, wynikających z dostępu do prawdziwych informacji. Drastycznie osłabia więzi społeczne, nawet te między osobami najbliższymi, w rodzinach, a ponadto może prowadzić do społecznej izolacji, potęgując współczesne problemy związane z samotnością. Jednocześnie z potężną mocą dewastuje przekonanie, że we wspólnocie narodowej, w której żyjemy, łączą nas wspólne wartości.

Właśnie tego rodzaju wpływ dezinformacji sprawia, że urasta ona do systemowego zagrożenia, uderza bowiem w fundamenty demokracji: poczucie wspólnoty wartości, umiejętność podejmowania dialogu i wypracowywania rozwiązań mimo różnych poglądów, zaufanie do przedstawicieli państwa wybranych w wyborach

oraz do wymiaru sprawiedliwości. Dezinformacja sprawia, że podważone i uznane za fałszywe może być dosłownie wszystko.

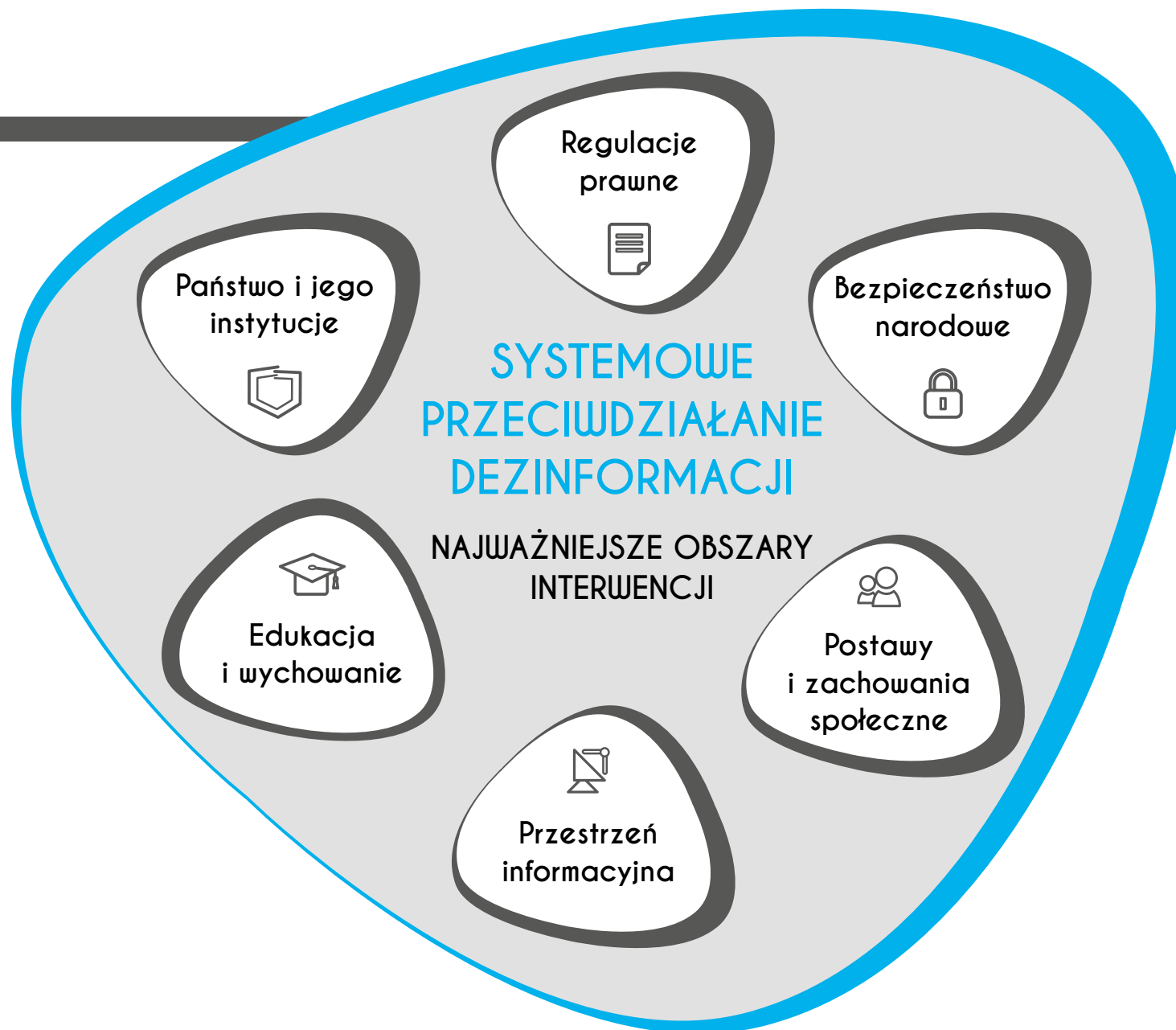
Jeśli chcemy żyć w państwie demokratycznym, musimy na poważnie, strategicznie i długofalowo walczyć z dezinformacją. Jak to robić, wskazują w tym raporcie uznani polscy eksperci. W sześciu działach tematycznych przedstawili oni najważniejsze ich zdaniem rekomendacje, które powinny zostać jak najszybciej wprowadzone w życie przez władze demokratyczne. Z rozszerzonymi sprawozdaniami z obrad grup eksperckich można zapoznać się dzięki kodom QR zamieszczonym przy rekomendacjach każdej sekcji. W dokumentach przedstawiono m.in. przyjęte definicje dezinformacji, uwzględniające te elementy, które z perspektywy analizowanych w danej grupie zagadnień są szczególnie istotne.

Oddajemy ten materiał opinii publicznej z przekonaniem, że skuteczne systemowe przeciwdziałanie dezinformacji jest możliwe oraz że w Polsce są ludzie, którzy wiedzą, jak to robić. Pierwszym krokiem musi być decyzja o stworzeniu takiego systemu. Kolejne kroki powinny polegać na wprowadzaniu w życie rekomendacji eksperckich.

Najważniejsze, by cały czas pamiętać, jaki jest cel podejmowanych działań. Demokracja może istnieć tylko tam, gdzie obywatele znają prawdę i mają do niej dostęp. Chaos w przestrzeni informacyjnej oddziela ludzi od prawdy. **Zapobieganie dezinformacji jest ocaleniem demokracji.**

Anna Mierzyńska

analityczka dezinformacji, liderka merytoryczna
Forum Przeciwdziałania Dezinformacji

NAJWAŻNIEJSZE REKOMENDACJE

PAŃSTWO I JEGO INSTYTUCJE

- ▶ **Opracowanie i przyjęcie strategii bezpieczeństwa informacyjnego państwa** – powinna ona zakładać priorytet społeczeństwa obywatelskiego w przeciwdziałaniu dezinformacji, z aktywną rolą instytucji rządowych i niezależnych mediów.
- ▶ **Ustanowienie procedur nadzoru parlamentarnego** nad działaniami agend rządowych w zakresie przeciwdziałania dezinformacji.
- ▶ **Opracowanie mechanizmów wzmocnienia przeciwdziałania dezinformacji** na okres kampanii wyborczych.

PRZESTRZEŃ INFORMACYJNA

- ▶ **Wprowadzenie standardów postępowania z informacją**, zwłaszcza jej weryfikacji, we wszystkich organizacjach medialnych.
- ▶ **Poszukiwanie nowych sposobów finansowania mediów** – zmniejszających ich zależność od ruchu sieciowego i reklam.
- ▶ **Wzmocnienie kompetencji członków zespołów medialnych** w zakresie weryfikacji informacji oraz budowanie prestiżu zawodu fact-checkera.

REGULACJE PRAWNE

- ▶ **Pełne wdrożenie przez Polskę europejskiego aktu o usługach cyfrowych** (Digital Services Act) – szczególnie istotne będzie zachowanie przejrzystości procedury powołania krajowego koordynatora usług cyfrowych.
- ▶ **Wprowadzenie rozwiązań demonetyzujących** umieszczanie treści dezinformacyjnych i mowy nienawiści w sieci.
- ▶ **Poszerzenie możliwości prawnych oraz zasobów Państwowej Komisji Wyborczej**, tak aby mogła: kontrolować reklamy i kampanie polityczne w celu uniknięcia wpływów zewnętrznych, kampanie wyborcze w mediach społecznościowych, eliminować rozwiązania pozwalające unikać reguł, jakim poddane są komitety wyborcze.

EDUKACJA I WYCHOWANIE

- ▶ **Uznanie, że dezinformacja to zagrożenie społeczne** (nie techniczne) – wprowadzenie myślenia krytycznego i refleksyjnego do podstawy programowej w szkołach i programów edukacji pozaformalnej, skierowanej do wszystkich grup wiekowych.
- ▶ **Wprowadzenie do programów nauczania edukacji medialnej, cyfrowej i informacyjnej** – rozumianej jako integralna całość.
- ▶ **Tworzenie nowych oraz wspieranie już istniejących przestrzeni i form dialogu społecznego** – w celu niwelowania podziałów społecznych.

BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE

- ▶ **Penalizacja dezinformacji** – przyjęcie rozwiązań prawnych wobec ośrodków wewnętrznych i zewnętrznych, których działalność prowadzi do ataków fizycznych przeciwko infrastrukturze lub ludziom, zwłaszcza mniejszościom tożsamościowym czy etnicznym.
- ▶ **Tworzenie struktur administracyjnych przeciwdziałających dezinformacji** – od Kancelarii Prezesa Rady Ministrów przez władze wojewódzkie aż do samorządów.
- ▶ **Zmiana modelu działań informacyjnych służb bezpieczeństwa i obronności** w Polsce – powinny one funkcjonować jako ośrodki informowania opinii publicznej, budujące własną wiarygodność informacyjną.

PSYCHOLOGIA I SOCJOLOGIA

- ▶ **Prowadzenie pozytywnej długoterminowej kampanii społecznej na temat przeciwdziałania dezinformacji**, a w konsekwencji zmniejszanie podziałów społecznych i zwalczanie uprzedzeń.
- ▶ **Powołanie funduszu na rzecz przeciwdziałania szkolnym i nielegalnym treściom w cyberprzestrzeni** – byłyby z niego finansowane działania społeczeństwa obywatelskiego w tym zakresie.
- ▶ **Prowadzenie przez państwo stałych wielośrodowiskowych konsultacji** (z udziałem przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego) na temat systemowych rozwiązań dotyczących przeciwdziałania dezinformacji.

PRZECIWDZIAŁANIE DEZINFORMACJI W POLSCE

RAPORT

PAŃSTWO I JEGO INSTYTUCJE

- ▶ **Opracowanie i przyjęcie strategii bezpieczeństwa informacyjnego państwa, a także jego strategii komunikacyjnej** – strategia bezpieczeństwa powinna zakładać prymat społeczeństwa obywatelskiego w przeciwdziałaniu dezinformacji w ogóle, ale z aktywną rolą instytucji rządowych w zakresie wspierania edukacji medialnej, niezależnych mediów oraz przeciwdziałania dezinformacji zewnętrznej. Kluczowe jest wprowadzenie obowiązku edukacji medialnej w szkołach (zob. rekomendacje sekcji ▶ **Edukacja i wychowanie** oraz ▶ **Psychologia i socjologia dezinformacji**).
- ▶ **Ustanowienie dedykowanych kontrydiktoryjnych procedur nadzoru parlamentarnego nad działaniami agend rządowych w zakresie przeciwdziałania dezinformacji** – wprowadzenie wyższych progów wybieralności członków ciał kolegialnych kluczowych dla systemu przeciwdziałania dezinformacji, takich jak Państwowa Komisja Wyborcza czy Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, tak jak ma to miejsce w przypadku Rzecznika Praw Obywatelskich czy prezesa Instytutu Pamięi Narodowej. Utworzenie w Sejmie i Senacie komisji ds. przeciwdziałania dezinformacji.
- ▶ **Przegląd rozwiązań prawnych i administracyjnych** pod kątem niezbędnych zmian dla przeciwdziałania dezinformacji przez takie instytucje państwa, jak Państwowa Komisja Wyborcza, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, Urząd Komunikacji Elektronicznej czy Rzecznik Praw Obywatelskich.
- ▶ **Opracowanie mechanizmów wzmacniania przeciwdziałania dezinformacji na okres kampanii wyborczych** – wsparcia m.in. dla Państwowej Komisji Wyborczej, w tym szczególnie kontroli finansowania, np. przy wykorzystaniu społecznego wolontariatu (zob. rekomendacje sekcji ▶ **Regulacje prawne**).

Przeczytaj sprawozdanie
z prac zespołu

„Zaniechania organów państwowych nie mogą być wymówką dla przedsiębiorców i dla społeczeństwa obywatelskiego. Te zaniechania istnieją, możemy je udowodnić, ale to nie zwalnia nas z myślenia i działania”.

prof. Irena Lipowicz

▶ PAŃSTWO I JEGO INSTYTUCJE CD.

- ▶ **Reforma instytucji Pełnomocnika Rządu ds. Bezpieczeństwa Przestrzeni Informacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej** – oddzielenie jej od funkcji w służbach specjalnych, ale przy ich aktywnym wkładzie w prace biura pełnomocnika. Powierzenie mu specjalnych prerogatyw i zasobów do walki z dezinformacją zewnętrzną według modelu przyjętego we Francji (Viginum) oraz do budowania społecznej odporności wewnętrznej na wzór szwedzkiej Agencji Obrony Psychologicznej. Ze względu na mnogość różnych pełnomocników w strukturach administracji państwa należałoby rozważyć zmianę nazwy instytucji, np. na Rzecznik Ochrony Przestrzeni Informacyjnej.
- ▶ **Proaktywne wykorzystanie publicznych i innych ośrodków badawczych**, szczególnie Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, Ośrodka Studiów Wschodnich oraz Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej – Państwowego Instytutu Badawczego, w zakresie analizy zagrożeń i przedstawiania rekomendacji przeciwdziałania, a także w celu szkolenia innych (grup społecznych, polityków, administracji, samorządów).
- ▶ **Przygotowanie i wdrożenie planów wsparcia państwa, w tym finansowego, dla niezależnych organizacji pozarządowych i mediów** pracujących na rzecz przeciwdziałania dezinformacji, a także dla władz samorządowych, które powinny odgrywać znacząco większą rolę na szczeblach lokalnych w przeciwdziałaniu dezinformacji, szczególnie przez włączenie tej tematyki do zakresu zarządzania kryzysowego, za które odpowiada samorząd.
- ▶ **Wypracowanie i prowadzenie aktywnej polityki współpracy międzynarodowej w zakresie przeciwdziałania dezinformacji** – przede wszystkim w ramach Unii Europejskiej i NATO.

REGULACJE PRAWNE

- ▶ **Wspieranie prac nad penalizacją działań dezinformacyjnych** – z zachowaniem precyzyjności zapisów definicyjnych (jasne określenie pojęcia „ofiary” i „poszkodowanego” oraz podmiotu odpowiedzialnego za działania dezinformacyjne – rozróżnienie między prawem do swobody wypowiedzi a łamaniem prawa czy czynieniem szkody dobru jednostkowemu i publicznemu), proporcjonalności w narzędziach penalizacji, konieczności europejskiej harmonizacji reguł prawnych w tym zakresie, jasności zasad działania organizacji rzeczniczych ujmujących się za pokrzywdzonymi (zob. rekomendacje sekcji ▶ **Bezpieczeństwo narodowe**).
- ▶ **Pełne wdrożenie przez Polskę europejskiego aktu o usługach cyfrowych** (Digital Services Act), a wcześniej monitorowanie tego procesu. Szczególnie istotne będzie zachowanie przejrzystości procedury powołania Krajowego Koordynatora Usług Cyfrowych, ze szczególnym uwzględnieniem: niezależności politycznej tej instytucji, jej samodzielności i odrębności, odpowiedniego poziomu zasobów niezbędnych do działania, jakości powoływanych ekspertów, sieci środowiska partnerskiego jej funkcjonowania, transparentności procedur dotyczących przyznania pozycji *trusted flaggers* oraz dostępu do danych „zweryfikowanym badaczom”.
- ▶ **Promowanie rozwiązań zawartych w udoskonalonym europejskim Kodeksie postępowania w zakresie dezinformacji** (2022) – zapraszanie kolejnych polskich podmiotów do partnerstwa w realizacji celów Kodeksu, które są kluczowym uzupełnieniem działań stricte prawnych.
- ▶ **Wprowadzenie rozwiązań demonetyzujących zamieszczanie treści dezinformacyjnych i mowy nienawiści w sieci** – udział w europejskiej debacie. ▶

Przeczytaj sprawozdanie
z prac zespołu

„Model
biznesowy,
w którym reklamodawcy
odnoszą korzyści
z polaryzacji, platformy
ją monetyzują, a algorytmy
jej sprzyjają, nie kończy się na
sprawach gospodarczych, tylko
sięga najgłębszych fundamentów
państwa i demokracji”.

prof. Irena Lipowicz

▶ REGULACJE PRAWNE CD.

- ▶ **Wspieranie udziału organizacji obywatelskich i środowisk dziennikarskich w pracach nad europejskim rozporządzeniem dotyczącym wolności mediów** (Media Freedom Act) w celu wzmocnienia gwarancji dla bezpieczeństwa niezależności dziennikarstwa oraz bezstronności mediów publicznych.
- ▶ **Przygotowanie podstawowych z punktu widzenia społeczeństwa obywatelskiego dokumentów**, adresowanych do instytucji, platform społecznościowych i partnerów (m.in. wzorców skutecznego przeprowadzania oceny ryzyka i audytów, zasad wprowadzania środków minimalizujących ryzyko związane z rozpowszechnianiem dezinformacji oraz mowy nienawiści) – ponieważ konieczna jest presja polskich środowisk obywatelskich, powinny one zostać przygotowane, mimo że wielkie platformy mają charakter międzynarodowy.
- ▶ **Uruchomienie rozwiązań dających użytkownikom możliwość pełnego, nieskrępowanego wyboru i dostępu do strumienia informacyjnego** (warunki działania *newsfeed*), także w celu uniknięcia zaprogramowania algorytmicznego opartego o preferencje śledzonych zachowań.
- ▶ **Poszerzenie możliwości prawnych oraz zasobów Państwowej Komisji Wyborczej**, tak aby mogła: merytorycznie kontrolować reklamy i kampanie polityczne w celu uniknięcia niepożądanych wpływów zewnętrznych, kontrolować kampanie wyborcze w mediach społecznościowych, eliminować rozwiązania pozwalające unikać reguł i norm, jakim poddane są komitety wyborcze (zob. rekomendacje sekcji ▶ **Państwo i jego instytucje**).
- ▶ **Ograniczenie możliwości prowadzenia kampanii opartych o śledzenie zachowań użytkowników sieci** – w duchu oczekiwanych rozwiązań europejskich dotyczących reklam politycznych.

BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE

- ▶ **Penalizacja dezinformacji** – przyjęcie rozwiązań prawnych wobec ośrodków wewnętrznych i zewnętrznych, których działalność prowadzi do ataków fizycznych przeciwko ludziom lub infrastrukturze, np. przeciwko mniejszościom tożsamościowym czy etnicznym. Zdając sobie sprawę, jak trudne jest zastosowanie środków prawnych i wymiaru sprawiedliwości do ścigania i zwalczania dezinformacji, zwłaszcza pochodzącej spoza obszaru prawnego Unii Europejskiej, zespół postuluje powołanie instytucji w rodzaju rady ds. mediów społecznościowych, poprawiających współpracę platform społecznościowych z podmiotami zwalczającymi dezinformację. Efektem działania takiej rady mogłoby być np. uzgodnione między poszczególnymi aktorami usuwanie szkodliwych informacji uznawanych za godzące w bezpieczeństwo narodowe. Zważywszy jednak, że sprawa może dotyczyć wolności słowa i wolności obywatelskich, niezbędny byłby szeroki udział NGO w takim procesie, by konsensus co do szkodliwości konkretnych treści był jak najszerszy (zob. rekomendacje sekcji ▶ **Regulacje prawne**).
- ▶ **Tworzenie struktur administracyjnych przeciwdziałających dezinformacji** – od Kancelarii Prezesa Rady Ministrów poprzez wojewodów aż do poziomu samorządowego powinna zostać utworzona struktura wykrywania i zapobiegania dezinformacji. Służyłaby ona głównie profilaktyce, czyli odpowiednio szybkiemu zapobieganiu rozprzestrzenianiu się przekazów dezinformacyjnych, współpracy z miejscowymi społecznościami, mediami, podmiotami prywatnymi oraz NGO. Jej zadania wychodziłyby poza funkcję rzecznika rządu w terenie, byłyby skupione na przeciwdziałaniu dezinformacji uznawanej za pochodzącą z zewnątrz. Tego rodzaju konstrukty traktowane byłyby jako część struktury reagowania kryzysowego, polegającego również na zwalczaniu zagrożeń hybrydowych, w tym dezinformacyjnych.

Przeczytaj sprawozdanie
z prac zespołu

„Zwalczanie dezinformacji powinno być domeną państwa, dlatego że tylko ono m.in. poprzez cały proces edukacji, ale także instytucjonalnego podejścia, jest w stanie robić to wiarygodnie i skutecznie”.

gen. Radosław Kujawa

▶ BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE CD.

- ▶ **Zmiana modelu działań informacyjnych służb bezpieczeństwa i obronności w Polsce** – radykalna zmiana polityki informacyjnej służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w celu uzyskania statusu źródeł sprawdzonych, wyważonych oraz obiektywnych informacji na temat konfliktów w pobliżu granic Polski. Większa otwartość instytucji zajmujących się bezpieczeństwem państwa na udzielanie informacji służyć będzie zarówno wiarygodnej komunikacji publicznej, jak i zbuduje pozytywną opinię o roli tych instytucji. Służby powinny stać się ośrodkami informowania opinii publicznej, budującymi systematycznie i przejrzysto własny autorytet informacyjny. Zakres ich kompetencji powinien zostać rozszerzony o współdziałanie z podmiotami prywatnymi, np. z sieciami i platformami społecznościowymi lub organizacjami publicznymi NGO. Do ich zadań należałoby wprowadzanie w porozumieniu z mediami krajowymi i zagranicznymi zasad embargo informacyjnego w przypadkach kryzysowych, a także *prebunking*, czyli zapobieganie kryzysom informacyjnym na podstawie sygnałów i zwiastunów pozyskanych wyprzedzająco przez te służby oraz polską dyplomację.
- ▶ **Wprowadzenie elementów *lawfare* na większą skalę** – stosowanie prawa międzynarodowego oraz uczestnictwa Polski w organizacjach międzynarodowych do karania i przeciwstawiania się zewnętrznym podmiotom stosującym dezinformację wobec naszego kraju. Biorąc pod uwagę zwłaszcza przypadek „uchodźców z Białorusi”, zespół wskazuje na wiele działań na arenie międzynarodowej, jakie można podjąć, by lepiej radzić sobie z problemem ataku na suwerenność kraju oraz z dezinformacją towarzyszącą temu aktowi, m.in. poprzez wystąpienia do trybunałów międzynarodowych, stosowanie nacisków wobec przewoźników lotniczych, korzystanie ze wsparcia instytucji typu Frontex.
- ▶ **Budowanie świadomości odpowiedzialności informacyjnej** – tworzenie systemowego przeciwdziałania dezinformacji poprzez system szkoleń dla dziennikarzy (zob. rekomendacje sekcji ▶ **Przestrzeń informacyjna**), urzędów oraz organizacji i osób publicznych, budowanie świadomości etycznej mediów, tworzenie kanałów komunikacji między instytucjami a opinią publiczną oraz pokazywania dobrych praktyk z państw sojusznicznych. Podstawą tej rekomendacji była obserwacja informowania strategicznego brytyjskiego MON oraz instytucji obronnych państw bałtyckich, cyklicznie i często przekazujących opinii publicznej analizy i dane dotyczące przebiegu wojny w Ukrainie.

„Prawda jest jedna, ale leży po środku, a dołożenie starań, aby ją określić, zdefiniować, i wykorzystać, to jedno z najważniejszych zadań każdej instytucji, która zajmuje się analizą informacji”.

gen. Radosław Kujawa

PRZESTRZEŃ INFORMACYJNA

- **Wprowadzenie w organizacjach medialnych standardów dotyczących postępowania z informacją**, w szczególności z weryfikacją informacji (np. poprzez implementację sprawdzonych w innych krajach rozwiązań).
- **Budowanie świadomości, że funkcja kontrolna mediów nie ogranicza się do kontroli władzy**, ale też do kontroli przekazów pod kątem dezinformacji oraz wzmocniania u odbiorców kompetencji dotyczących krytycznego myślenia.
- **Wyznaczenie osób (redaktorów) odpowiedzialnych za sprawdzanie materiałów medialnych** pod kątem tego, czy podane treści pochodzą z wiarygodnych źródeł i czy przekazują prawdziwe informacje.
- **Wzmocnienie medialnych zespołów śledczych** – by nie tylko reagować na dezinformację, ale tropić i ujawniać jej źródła.
- **Wymiana doświadczeń między organizacjami medialnymi**, także na linii media tradycyjne–media społecznościowe oraz media społecznościowe–media tradycyjne–organizacje zajmujące się weryfikacją faktów.
- **Stworzenie standardu stosowania ustawy o dostępie do informacji** jako zbioru przepisów, które zobowiązują do przekazywania informacji, a nie do odmowy jej udzielenia.
- **Poszukiwanie nowych sposobów finansowania mediów** – w mniejszym stopniu uzależniających je od ruchu sieciowego i reklam.

Przeczytaj sprawozdanie
z prac zespołu

▶ PRZESTRZEŃ INFORMACYJNA CD.

- ▶ **Wzmocnienie kompetencji (m.in. dzięki szkoleniom) członków zespołów medialnych** (redaktorów, wydawców, osób odpowiadających za kontrolę i akceptację oraz publikację informacji) pod kątem umiejętności dotyczących weryfikacji informacji (*fact-checking*), jakości przekazywanych danych (by były zrozumiałe) oraz języka – prostego i inkluzywnego – w jakim tworzone są treści (zob. rekomendacje sekcji ▶ **Bezpieczeństwo narodowe**).
- ▶ **Budowanie prestiżu zawodu fact-checkera** – uczynienie sprawdzania informacji tematem samym w sobie, czyli komunikowanie o tym, jak to się robi i jakie ta czynność przynosi efekty, tak samo jak informuje się o innych ludzkich aktywnościach.
- ▶ **Promowanie wszystkich form edukacji obywatelskiej** w zakresie analizowania informacji i sprawdzania ich wiarygodności (zob. rekomendacje sekcji ▶ **Edukacja i wychowanie**).

„Kluczowym czynnikiem oceny informacji jest wiarygodność kanału, jakim jest ona przekazywana. Jeżeli w kanał uważany przez nas za wiarygodny zostanie wprowadzona fałszywa informacja, jej zweryfikowanie jest rzeczywiście wyzwaniem”.

gen. Radosław Kujawa

EDUKACJA I WYCHOWANIE

- ▶ **Wprowadzenie krytycznego i refleksyjnego myślenia jako strategicznego elementu nauczania** – powinien on pełnić rolę bazy w edukacji szkolnej i pozaformalnej, skierowanej do wszystkich grup wiekowych. Takie podejście wymaga oparcia edukacji w szkole (bez względu na rodzaj przedmiotu), organizacji, miejscu pracy i społeczności lokalnej na metodach dialogicznych, problemowych, aktywizujących. Ważną rolę powinna odgrywać edukacja obywatelska (zob. rekomendacje sekcji ▶ **Przestrzeń informacyjna**) w rozumieniu UNESCO i Rady Europy.
- ▶ **Posługiwanie się modelami edukacji informacyjnej, medialnej i cyfrowej**, stanowiącymi integralną całość oraz akcentującymi krytyczne podejście do świata mediów cyfrowych, cyfrową higienę, aspekty związane z bezpieczeństwem i poszanowaniem godności człowieka. Wbrew powszechnej obecnie praktyce programy nastawione wyłącznie na praktyczne umiejętności techniczne nie przyczyniają się do budowania świadomości mechanizmów funkcjonowania społeczeństwa informacyjnego.
- ▶ **Wzięcie przez państwo odpowiedzialności za stan edukacji medialnej w Polsce** ze wspierającą rolą organizacji pozarządowych i podmiotów rynkowych (zob. rekomendacje sekcji ▶ **Państwo i jego instytucje** oraz ▶ **Psychologia i socjologia dezinformacji**). Brak koordynacji wysiłków wielu instytucji działających w tym obszarze skutkuje niepełnym wykorzystaniem potencjału już istniejących inicjatyw oraz trudnościami w strategicznym planowaniu długofalowych rozwiązań.
- ▶ **Potraktowanie zjawiska dezinformacji przede wszystkim jako problemu społecznego** (nie technicznego), mającego swoje mechanizmy i przyczyny. U ich podłoża leży brak atrakcyjności oficjalnej narracji, powodowany przez brak zaufania do nadawców, ich nieumiejętność tworzenia narracji, brak właściwych i godnych warunków społecznych dla odbiorców lub brak kompetencji poznawczych.

Przeczytaj sprawozdanie
z prac zespołu

▶ EDUKACJA I WYCHOWANIE CD.

▶ Wymiar indywidualny:

- » Psychoedukacja z zakresu zniekształceń poznawczych.
- » Rozwijanie kompetencji odpowiedzialnej twórczości.
- » Podejmowanie aktywności wzmocniających autorefleksję i samoświadomość.
- » Podejmowanie działań ukierunkowanych na poznanie wielu perspektyw dla lepszego rozumienia zjawisk społecznych (wyjście poza bańkę informacyjną / komorę echa).

▶ Wymiar grupowy:

- » Wspieranie szkoły jako miejsca przynależności do grup społecznych wysokiego zaufania.

▶ Wymiar społeczny:

- » Tworzenie nowych i wspieranie już istniejących przestrzeni dialogu społecznego osób wywodzących się z różnych środowisk i reprezentujących odmienne tożsamości.

▶ Wymiar publiczny:

- » Postawienie na rozwój kompetencji społecznych i inteligencji emocjonalnej (w tym empatii) jako elementów obowiązkowych do rozwijania w szkołach, organizacjach wychowawczych, a przede wszystkim kształcenia kadr pedagogicznych i kierowniczych.
- » Zwiększenie nakładów nastawionych na radzenie sobie ze stresem informacyjnym oraz higienę cyfrową dla wszystkich grup wiekowych.
- » Podejmowanie działań niwelujących nierówności i zjawisko wykluczenia społeczno-cyfrowego, które w aspekcie edukacji obejmuje w Polsce nawet 20 proc. gmin (analiza Fundacji Orange i Fundacji Stocznia).
- » Premiowanie programów edukacyjnych nastawionych nie na rywalizację, ale na współpracę i relacje.

WYMIAR INDYWIDUALNY:
skierowany na jednostki.

WYMIAR GRUPOWY:
koncentrujący się na
ważnych dla jedno-
stek małych grupach
społecznych.

CZTERY ZASADNICZE WYMIARY INTERWENCJI

WYMIAR SPOŁECZNY:
nastawiony na szerszą
społeczność – lokalną,
regionalną, krajową lub
międzynarodową.

WYMIAR SYSTEMOWY:
obejmujący rozwiązania
z zakresu działania in-
stytucji publicznych.

▶ EDUKACJA I WYCHOWANIE CD.

- » **Wprowadzenie do oceny instytucji i organizacji edukacyjnych miar oceniających aspekty psychospołeczne** jako równie ważne jak wyniki w nauce.
- » **Zintensyfikowanie promocji praw człowieka i praw dziecka** przez polskie instytucje i organizacje.
- » **Postrzeganie szkoły nie tylko jako miejsca przygotowującego do życia, ale jako miejsca życia dzieci i dorosłych**, w którym odbywa się edukacja demokratyczna w praktyce – rozwijanie partycypacji oraz lokalnej sieci społecznej opartej na zaufaniu. W tym celu niezbędne jest zwiększenie autonomii szkół i samorządów w tym zakresie oraz wzmocnienie podmiotowości nauczycieli.
- » **Budowanie partnerstw międzysektorowych na poziomie lokalnym**, w tym wspieranie szkół we współpracy z lokalnymi organizacjami pozarządowymi i oddolnymi inicjatywami społecznymi.
- » **Zwiększanie roli edukacji pozaformalnej** w Polsce – koncept uczenia się przez całe życie.
- » **Kształcenie nauczycieli i wychowawców w duchu kultury demokratycznej** (dialogiczne metody pracy, rola nauczyciela jako facylitatora dialogu i wspólnego uczenia się), z uwzględnieniem edukacji informacyjnej, medialnej i cyfrowej.
- » **Zarządzanie szkołą jak organizacją uczącą się** – zespół pedagogiczny i pozapedagogiczny, uczniowie i rodzice.
- » **Rekomendowanie przez instytucje publiczne** (których przedmiotem zainteresowania są edukacja, praca, cyfryzacja) **metod nauczania i programów opartych na wiedzy**.
- » **Upowszechnianie w środowisku nauczycielskim materiałów edukacyjnych**, opracowywanych przez organizacje pozarządowe działające w obszarze edukacji medialnej i przeciwdziałania dezinformacji.
- » **Zwiększanie dostępności i dofinansowywanie szkoleń** umożliwiających nauczycielom na wszystkich poziomach kształcenia zdobycie lub rozwijanie kompetencji pozwalających na efektywne prowadzenie zajęć z zakresu edukacji medialnej lub włączenie jej elementów do lekcji przedmiotowych.
- » **Promowanie działań w zakresie edukacji medialnej na poziomie szkół wyższych** – umiejętności wyszukiwania i weryfikowania informacji oraz ustalania wiarygodności źródeł to kompetencje kluczowe w pracy badawczej, dlatego ich rozwój powinien być uwzględniony w programach wszystkich kierunków studiów. Szczególnie ważne jest kształcenie nauczycieli, którzy w przyszłości będą wyposażać w te kompetencje kolejne pokolenia.

PSYCHOLOGIA I SOCJOLOGIA DEZINFORMACJI

- ▶ **Zwołanie okrągłego stołu składającego się z przedstawicieli instytucji państwowych, mediów i NGO w celu wypracowania strategii walki z dezinformacją** – powinna to być inicjatywa międzysektorowa, łącząca różne perspektywy, która pozwoli skuteczniej synchronizować działania naprawcze i zapobiegawcze, wykorzystując już istniejące ruchy, oraz budować cyberodporność społeczeństwa polskiego na szkodliwe treści dystrybuowane w cyberprzestrzeni. Ważne jest włączenie w ramy walki z dezinformacją psychologów społecznych.
- ▶ **Powołanie rzecznika/urzędu ds. informacji** – instytucja powinna być jak najbardziej zdecentralizowana i niezależna od organów państwowych, funkcjonować zarówno na szczeblu samorządowym, jak i centralnym (jako instancja odwoławcza i monitorująca działania w przestrzeni informacyjnej o skali ogólnopolskiej). Jej zadaniem nie byłoby cenzurowanie treści, a rekomendowanie i wspomaganie ich świadomego tworzenia. W zależności od uzgodnień mogłby to być organ ekspercki lub wprowadzony na podstawie stosownego aktu prawnego organ ochrony prawa.
- ▶ **Powołanie funduszu na rzecz przeciwdziałania szkodliwym i nielegalnym treściom w cyberprzestrzeni** – jego celem byłoby skuteczniejsze niż dotychczas finansowanie zróżnicowanych działań na rzecz walki z dezinformacją: wspieranie konstruktywnych kampanii dotyczących wiarygodności informacji, przyznawanie grantów organizacjom zajmującym się tematyką dezinformacji. Ważna jest w tym przypadku dywersyfikacja źródeł finansowania (pieniądze prywatne i publiczne).
- ▶ **Wspieranie ruchu społecznego na rzecz walki z dezinformacją** – wiodące instytucje, takie jak urząd ds. informacji, powinny tworzyć jego podwaliny i budować go, wykorzystując już istniejące grupy i projekty, takie jak Wojownicy Klawiatury, w roli społecznego, oddolnego partnera. Tworzenie długoterminowych strategii komunikacyjnych, które będą budować świadomość społeczną i społeczeństwo obywatelskie. Potrzebujemy więcej współpracy, zrozumienia i wspólnego działania.

Przeczytaj sprawozdanie
z prac zespołu

„Kiedy
ludzie wierzą
głęboko, że realizują
swoje poglądy i przekonania,
podczas gdy są na masową
skalę sterowani, to mamy do
czynienia z fundamentalnym
zagrożeniem”.

prof. Irena Lipowicz

- ▶ **Wprowadzenie na szeroką skalę edukacji medialnej i krytycznego myślenia** – zarówno do szkół na wszystkich szczeblach, także akademickim, jak i edukacji poprzez zabawę, kampanie społeczne czy szkolenia dla przedstawicieli środowisk profesjonalnych (np. dziennikarzy, specjalistów ds. public relations). Konieczne jest opracowanie założeń, strategii polityki edukacyjnej dla społeczeństwa informacyjnego. Przykładowe pomysły: opracowanie scenariusza lekcji dotyczącego dezinformacji, z którego mogliby korzystać nauczyciele; ogólnopolska akcja społeczna „Dzień walki z dezinformacją”, w ramach której takie lekcje odbywałyby się w całej Polsce (zob. rekomendacje sekcji ▶ **Państwo i jego instytucje** oraz ▶ **Edukacja i wychowanie**).
- ▶ **Wprowadzenie elementów edukacji z dziedziny zarządzania emocjami** – systemowe uczenie społeczeństwa większej świadomości własnych emocji oraz mechanizmów psychologicznych, które działają na ludzi, m.in. poprzez wprowadzenie do szkół przedmiotu wychowanie emocjonalne; walka ze stygmatyzacją pomocy psychologicznej i psychiatrycznej.
- ▶ **Stworzenie obserwatorium dezinformacji i treści społecznie szkodliwych ISAC** – zrzeszającego podmioty zajmujące się przeciwdziałaniem dezinformacji w Polsce (samorządy, organizacje społeczeństwa obywatelskiego, biznes i media, instytucje naukowo-badawcze, badacze z różnych dyscyplin naukowych i ośrodków akademickich, specjalistów ds. komunikowania wizerunku marek i public relations) oraz promującego szeroką współpracę między nimi. Rekomendujemy badanie zjawiska dezinformacji w ramach wspólnej platformy wymiany doświadczeń DISARM (polecanej m.in. przez NATO i EU StratCom) oraz współpracę (np. w obszarze badań) ze środowiskiem międzynarodowym, bo dezinformacja to zjawisko globalne.
- ▶ **Badanie społeczeństwa pod kątem działania mechanizmów dezinformacji** oraz wykorzystanie już istniejących analiz. Badanie nastrojów społecznych poprzez regularne monitorowanie z wykorzystaniem dostępnych pomiarów i raportów. W szczególności warto dowiedzieć się, jakie narracje najbardziej polaryzują Polaków, czego się boją przedstawiciele naszego społeczeństwa (strach to emocja, na której opiera się większość narracji dezinformacyjnych i polaryzujących) i komu ufają (autorytety).
- ▶ **Przeprowadzanie pozytywnych, konstruktywnych kampanii społecznych na temat dezinformacji i zwalczania uprzedzeń** (w kontrze do szerzenia strachu), które działałyby jak szczepionka społeczna. Zmiana komunikacji na bardziej pozytywną. Przykładowe pomysły: kampania 360° „Uważaj, co czytasz, uważaj, co oglądasz”, kampania informacyjna i medialna „Porozmawiajmy o dezinformacji”, prosty poradnik „5 sposobów na dezinformację”, opracowany w przystępnej formie i rozpowszechniany za pośrednictwem serwisów społecznościowych, kampania 360° mająca na celu zwalczanie polaryzacji i zamiast tego pokazywanie istniejących więzi między Polakami i uchodźcami oraz migrantami.

Raport „Przeciwdziałanie dezinformacji w Polsce – rekomendacje systemowe” jest efektem **Forum Przeciwdziałania Dezinformacji**, które odbyło się 8 grudnia 2022 roku w Warszawie. Wzięło w nim udział blisko 40 ekspertów oraz specjalistów z wielu dziedzin, którzy pracowali w sześciu zespołach roboczych: państwo i jego instytucje, regulacje prawne, obrona narodowa, edukacja i wychowanie, przestrzeń informacyjna oraz socjologia i psychologia dezinformacji.

Uczestnicy Forum: Zuzanna Balcer, dr Katarzyna Bąkiewicz, dr Agnieszka Besiekierska, Magdalena Bigaj, dr hab. Daniel Boćkowski, dr Michał Boni – **koordynator zespołu Regulacje prawne**, Filip Bryjka, amb. Tomasz Chłoń – **koordynator zespołu Państwo i jego instytucje**, dr Helena Chmielewska-Szlajfer, dr Konrad Ciesiołkiewicz – **koordynator zespołu Edukacja i wychowanie**, dr hab. Agnieszka Demczuk, Zbigniew Derdziuk, Dorota Głowacka, Onno Hansen-Staszyński, red. Agnieszka Jędrzejczyk, Małgorzata Kilian-Grzegorzczak, Jacek Królikowski, gen. bryg. rez. Radosław Kujawa, prof. dr hab. Irena Lipowicz, dr Piotr Łubiński, dr Piotr Łukasiewicz – **koordynator zespołu Bezpieczeństwo narodowe**, Jacek Mazurczak, Maja Mazurkiewicz – **koordynatorka zespołu Socjologia i psychologia dezinformacji**, Anna Mierzyńska – **liderka merytoryczna projektu**, Ignacy Niemczycki, Olgierd Nojszewski, Filip Pazderski, Jacek Purski, Karol Reczkin, dr Kacper Rękawek, red. Grzegorz Rzeczkowski – **koordynator zespołu Przestrzeń informacyjna**, Filip Szulik-Szarecki, Aleksander Tarkowski, Antoni Wierzejski, Magdalena Wilczyńska, Agata Wójcik, Patryk Zakrzewski, Małgorzata Żochowska – **liderka projektu**.

Na podstawie materiałów zespołów roboczych raport opracowała **Anna Mierzyńska**.

Redakcja i opracowanie graficzne: Agata Mościcka

Zdjęcia: Freepik: © rawpixel.com (1), © freepik (13);

Unsplash: © Ahmed Zayan (8), © Timon Studler (10), © Krakenimages (15), © Markus Winkler (19)

Raport został wydany przez Fundację Forum Bezpieczeństwa

z siedzibą w Warszawie, ul. Żelazna 59/6.3

KRS: 0000937892

e-mail: kontakt@ffb.org.pl

© Copyright by Fundacja Forum Bezpieczeństwa

Warszawa 2023

PRZECIWDZIAŁANIE DEZINFORMACJI W POLSCE

RAPORT